

Guia
d'acompanyament
i bon tracte
a l'alumnat
que verbalitza
situacions
de violències
sexuals

© Generalitat de Catalunya

Elaboració:
Departament d'Educació
i Departament d'Igualtat i Feminismes

Edició:
Gabinet Tècnic

Disseny gràfic:
Postdata

1a edició:
juny 2022

Dipòsit legal:
B 12825-2022

Índex

1. **Conceptualització:** p. 5
de què parlem quan parlem
de violència sexual

2. **El rol del centre educatiu** p. 7
i el personal docent

3. **Apunts per a la detecció** p. 11
i un primer abordatge:

- Què significa haver viscut violències sexuals en la infància o adolescència?
- Què és la victimització secundària?
- Acollir una revelació
 - Algunes consideracions inicials
 - L'acollida
- Conductes i males pràctiques
- I després... què faig?

4. **Serveis especialitzats** p. 23

5. **Bibliografia** p. 25

Aquesta guia té per objectiu orientar el personal docent sobre com detectar i abordar les violències sexuals en l'àmbit escolar.

Amb aquesta finalitat, ofereix algunes eines per facilitar una primera acollida a l'alumne o alumna que es trobi en aquesta situació i dona algunes pautes sobre com actuar, de la forma menys revictimitzant possible, davant d'una revelació per part d'un alumne o alumna.

Aquest document s'estructura en dos blocs. El primer tracta el marc normatiu i la conceptualització de les violències sexuals, des d'una perspectiva àmplia. El segon constitueix, des d'una vessant més pràctica, una guia per facilitar una primera acollida, per part del professorat, a l'alumne o alumna que es trobi en una situació de violència sexual.

En aquesta guia les referències a les dones, nenes i adolescents inclouen les dones, nenes i adolescents trans.

1. Conceptualització: de què parlem quan parlem de violència sexual

La violència sexual és qualsevol acte que restringeix la llibertat sexual de les dones, nens, nenes i adolescents limitant la seva capacitat de prendre decisions. Comprèn múltiples conductes que atempten contra la intimitat, la sexualitat, els òrgans sexuals i les relacions afectives i eròtiques, amb una intenció de dominar i controlar la llibertat sexual. Inclou diversos comportaments que poden ser perpetrats per qualsevol persona, en l'espai públic o privat, ja sigui a casa, a l'escola, a la universitat, a la feina, al carrer, als espais d'oci, als centres esportius o de salut, a les xarxes socials o Internet, etc. Les formes en què es manifesten les violències sexuals varien en funció dels contextos en què es produeixen, però tenen en comú que no es tracta d'actes puntuals, sinó que han de ser enteses com a problema social, des de la perspectiva internacional dels drets humans. Aquest fet evidencia la necessitat d'abordar les violències sexuals des d'una perspectiva àmplia.

Les violències sexuals no només constitueixen un problema de salut o delictiu, sinó que s'han de considerar una violació dels drets humans i, més específicament, un tipus de violència masclista, en la mesura que es cometen contra les dones i nenes, com una forma de discriminació contra aquestes i una violació dels seus drets humans. A més, les dades estan clarament travessades pel gènere, tant pel que fa a la majoria de víctimes (majoritàriament dones), com als perpetradors (la immensa majoria són homes, un 97,5 % segons es visibilitza a la Macroenquesta 2015 de Violència contra la Dona, recollida per Amnistia Internacional al seu informe del 2018).

Les estadístiques revelen que a Europa un de cada cinc infants i/o adolescents ha patit violència sexual abans de complir els 18 anys; no obstant això, s'estima que només el 15 % dels casos són denunciats (Consell d'Europa, CETS 201 – Protecció dels infants contra l'exploració i l'abús sexual, 25.10.2007). Més concretament, a Catalunya, l'any 2021, es van registrar 500 denúncies per violència sexual a infants entre 0 i 12 anys, i 601 denúncies referides a població d'entre 13 i 17 anys. Així doncs, l'any 2021 el 42,3 % de les víctimes de violència sexual tenien menys de 18 anys.

Cal tenir en compte, però, que la incidència encara és més gran, ja que la violència sexual és un dels delictes amb la xifra oculta més alta, és a dir, de les menys denunciades. Això es deu, entre d'altres motius, a la por de les víctimes a no ser cregudes o que se les culpi, perquè senten vergonya, perquè no tenen confiança en la justícia i per l'existència d'un sistema de creences masclista. No obstant això, les dades policials manifesten un augment progressiu en els darrers anys de les denúncies per delictes contra la llibertat i la indemnitat sexual.

Pel que fa als agressors, cal dir que no hi ha un perfil psicològic determinat de la persona que exerceix violència sexual contra infants i adolescents. Són persones que acostumen a tenir una aparença d'allò més normal. Tot i així, els autors dels delictes sexuals són en un 99 % homes i, d'acord amb les dades del Departament d'Interior a Catalunya corresponents també a l'any 2021, en el 64,6 % dels casos van ser homes de fins a 40 anys.

Els agressors acostumen a pertànyer a l'estructura familiar o bé a conviure amb la víctima. També és freqüent que els agressors siguin persones vinculades a l'àmbit educatiu, del lleure i de l'esport. Finalment, també és possible que l'agressor sigui del mateix grup d'edat que la víctima, és a dir, una altra persona menor de 18 anys.

2.

El rol del centre educatiu i el personal docent

En l'àmbit educatiu, és una prioritat detectar i prevenir les violències sexuals.

En tant que les violències sexuals són una violació dels drets humans, s'han d'entendre com un problema polític, un problema de salut, un problema delictiu, un problema de convivència social i d'educació. Per aquest motiu, les violències sexuals requereixen intervencions en totes aquestes àrees, des d'un enfocament centrat en les necessitats i els drets de la infància i l'adolescència.

En aquest sentit, existeixen unes obligacions dels estats i els poders públics en tots els àmbits per garantir la sensibilització, la prevenció, la detecció, l'atenció, la recuperació i la reparació de les dones i nenes, nens i adolescents (NNiA) que han viscut situacions de violència sexual. Aquesta obligació es defineix a la Llei 17/2020, del 22 de desembre, de modificació de la Llei 5/2008, del dret de les dones a erradicar la violència masclista, amb el concepte de diligència deguda, com "l'obligació dels poders públics d'adoptar mesures legislatives i de qualsevol altre ordre per actuar amb l'agilitat i eficiència necessàries i assegurar-se que les autoritats, el personal, els agents, les entitats públiques i altres actors que actuen en nom d'aquests poders públics es comportaran d'acord amb aquesta obligació, amb vista a prevenir, investigar, perseguir, castigar i reparar adequadament els actes de violència masclista i protegir-ne les víctimes".

Pel que fa a la prevenció, s'ha d'entendre des d'un sentit ampli i fer un abordatge preventiu de les violències sexuals enteses com a problema social, a part de com a problema individual. Des d'aquesta perspectiva, la prevenció també inclou la protecció a la infància i l'adolescència així com la defensa dels drets de les dones davant les violències sexuals. Així doncs, la prevenció s'ha d'entendre com totes les mesures que s'han d'implantar per tal d'abordar adequadament les causes de les violències masclistes, enteses com un problema social més que individual.

Pel que fa a l'àmbit educatiu, la detecció i la prevenció de les violències sexuals és una prioritat, ja que el personal docent disposa d'un espai privilegiat de contacte amb l'alumnat. Els centres educatius constitueixen un dels principals espais per poder prevenir i detectar situacions de violència sexual. Així doncs, d'acord amb la legislació catalana, el personal dels centres educatius tenen l'obligació d'intervenir per tal de prevenir i detectar aquestes situacions, amb l'objectiu de protegir les víctimes, posant els drets i necessitats d'aquestes al centre. També comparteix aquest espai privilegiat de detecció i prevenció el personal de suport educatiu, el personal d'administració i serveis i altres agents.

Segons els articles 15 i 16 de la recent Llei orgànica 8/2021, de 4 de juny, de protecció integral a la infància i l'adolescència enfront a la violència “tota persona que adverteixi indicis d'una situació de violència exercida sobre una persona menor d'edat, està obligada a comunicar-ho de forma immediata a l'autoritat competent i, si els fets poguessin ser constitutius de delictes, a les forces i cossos de seguretat, al Ministeri Fiscal o a l'autoritat judicial, sense perjudici de prestar l'atenció immediata que la víctima necessiti.” I aquest deure “és especialment exigible a aquelles persones que, per raó del seu càrrec, professió, ofici o activitat, tinguin encomanada l'assistència, la cura, l'ensenyament o la protecció de nens, nenes o adolescents i, en el seu exercici, hagin tingut coneixement d'una situació de violència exercida sobre aquests. Quan les persones a les quals es refereix l'apartat anterior tinguin coneixement o adverteixin indicis de l'existència d'una possible situació de violència d'una persona menor d'edat, hauran de comunicar-ho de manera immediata als serveis socials competents”.

Cal garantir que les intervencions que faci el personal docent evitin la victimització secundària, definida a la Llei 17/2020, del 22 de desembre, de modificació de la Llei 5/2008, del dret de les dones a erradicar la violència masclista. Aquesta obligació és un aspecte central en la intervenció dels casos de violència sexual a infants i adolescents, ja que pot generar danys psicosocials que afecten el procés traumàtic de forma negativa i perjudiquen en gran mesura la recuperació de la víctima.

Cal aplicar, també, l'Observació general núm. 14, de 29 de maig de 2013, del Comitè de Nacions Unides dels Drets del Nen, en la qual es defineix l'interès superior de l'infant o adolescent com a consideració primordial, és a dir, que quan s'adopti una mesura que concerneixi l'infant o adolescent, s'han d'avaluar els seus millors interessos. També s'ha d'aplicar l'Observació general núm. 12, de 12 de juny de 2009, del Comitè de Nacions Unides dels Drets del Nen, sobre el dret de l'infant a ser escoltat en totes les decisions que l'afectin.

En l'apartat següent es comparteixen algunes indicacions sobre com acompanyar la revelació de la violència sexual viscuda. En aquesta fase és molt important tenir en compte que la violència sexual viscuda a la infància i/o l'adolescència és una de les manifestacions de violència més greus i s'ha de tractar amb la màxima cura.

**La violència sexual viscuda
a la infància o a l'adolescència
és una de les manifestacions
de violència més greus.**

3.

Apunts per a la detecció i un primer abordatge

Què significa haver viscut violències sexuals en la infància o l'adolescència?

La majoria de les violències sexuals es cometen dins de l'entorn familiar.

La violència a la infància i l'adolescència es defineix com tota acció o omissió no accidental que provoca un dany en el benestar físic, psicològic i/o emocional que afecta el desenvolupament evolutiu de qui la pateix.

Segons l'article 4.c de la Llei 17/2020 de modificació de la Llei 5/2008, del dret de les dones a erradicar la violència masclista, la violència sexual és una forma de violència masclista i “comprèn qualsevol acte que atempti contra la llibertat sexual i la dignitat personal de la dona creant unes condicions o aprofitant-se d'un context que, directament o indirectament, imposin una pràctica sexual sense tenir el consentiment ni la voluntat de la dona, amb independència del vincle que hi hagi entre la dona i l'agressor o agressors. Inclou l'accés corporal, la mutilació genital o el risc de patir-ne, els matrimonis forçats, el tràfic de dones amb finalitat d'explotació sexual, l'assetjament sexual i per raó de sexe, l'amenaça sexual, l'exhibició, l'observació i la imposició de qualsevol pràctica sexual, entre altres conductes”.

És important destacar que la majoria de les violències sexuals que viuen infants i adolescents es donen dins de l'entorn familiar, ja que en el voltant del 84 % dels casos les persones abusadores són conegudes (Save the Children, 2021). És per això que són difícils de verbalitzar i explicar, ja que sol existir un vincle afectiu entre la víctima i l'agressor, i, en conseqüència, hi ha por a trencar la unitat familiar, a l'abandonament, a sentir-se culpable, a no obtenir credibilitat ni protecció. Tot això fa que les violències sexuals envers els infants i adolescents tinguin moltes més probabilitats de mantenir-se en la impunitat, ja que la major part d'aquestes situacions no es denuncien mai.

Què és la victimització secundària?

Cal evitar que la víctima hagi d'exposar de manera reiterada l'experiència traumàtica.

L'article 2.i de la Llei 17/2020 defineix la victimització secundària com “el maltractament addicional exercit contra les dones que es troben en situacions de violència masclista i llurs fills i filles, com a conseqüència directa o indirecta dels dèficits quantitatius i qualitatius de les intervencions dutes a termes pels organismes responsables, i també per les actuacions desencertades o negligents provinents d'altres agents implicats”¹.

Segons l'article 4 de Llei 19/2020, del 30 de desembre, d'igualtat de tracte i no-discriminació s'entén per victimització secundària “el maltractament addicional exercit contra persones que es troben en algun dels supòsits de discriminació, assetjament, represàlia o intolerància com a conseqüència directa o indirecta dels dèficits, les duplicitats o les fragmentacions de les intervencions dutes a terme pels organismes responsables, i també per les actuacions d'altres agents implicats.”

Així doncs, la victimització secundària és el procés mitjançant el qual la persona que ha patit la violència es veu empesa a haver d'exposar de manera reiterada l'experiència traumàtica viscuda. També ocorre quan les persones que fan aquesta acollida desencadenen sentiments negatius cap a la víctima, com podria ser no creure-la, fer judicis previs, menystenir el seu relat, etc.

El risc de victimització secundària és especialment alt quan es tracta de violència sexual viscuda a la infància i/o adolescència, ja que és una de les manifestacions de violència més greus i s'ha de tractar amb la màxima cura. S'ha de cercar la intervenció mínima i al mateix temps la màxima ajuda, i evitar la revictimització generada per la reiteració d'actuacions o la seva pràctica en condicions poc adequades.

¹*La victimització secundària és una conseqüència de la violència en l'àmbit institucional entesa com les accions i omissions de les autoritats, el personal públic i els agents de qualsevol organisme o institució pública que tinguin per finalitat retardar, obstaculitzar o impedir l'accés a les polítiques públiques i a l'exercici dels drets que reconeix aquesta llei per assegurar una vida lliure de violència masclista, d'acord amb els supòsits inclosos en la legislació sectorial aplicable. La manca de diligència deguda, quantitativa i qualitativa, en l'abordatge de la violència masclista, si és coneguda o promoguda per les administracions o esdevé un patró de discriminació reiterat i estructural, constitueix una manifestació de violència institucional.

Acollir una revelació: Algunes consideracions inicials

Detectar situacions de violències sexuals és una responsabilitat i un imperatiu ètic.

Que el personal dels centres educatius detectin situacions de violències sexuals que estigui patint un alumne o una alumna és una responsabilitat i un imperatiu ètic, per això hem d'estar alerta i no podem romandre en una actitud passiva o d'evitació davant les violències sexuals.

Cal tenir en compte que davant de situacions de violència sexual, l'infant o adolescent pot trigar mesos o anys a revelar-les, i els motius poden ser molts i diversos. L'agressor construeix un escenari d'abús de confiança, xantatge, coacció i en fa "un secret" que dificulta la verbalització de la vivència de violència sexual. Així mateix, és molt probable que l'infant o adolescent, en plantejar-se d'explicar-ho, senti por i preocupació per l'impacte que la revelació pot provocar en la família (ja que segurament implicarà canvis en les relacions i els vincles familiars), a si mateix, o fins i tot vers la persona agressora, per qui pot sentir-se confós emocionalment.

També poden sentir-se culpables, témer que no se'ls cregui o estar amenaçats o coaccionats per l'agressor. Infants i adolescents, a més a més, poden sentir que se'ls qüestiona l'orientació sexual o la identitat de gènere i, per tant, els costa més identificar-se com a possibles víctimes. També s'ha de tenir en compte, com bé explica Toledo i Pineda (2016), que vivim en un sistema patriarcal amb una tradició de la cultura de la violació, un marc que propicia que es normalitzin moltes conductes abusives i quedin invisibles moltes manifestacions de violència. Tot això fa que la majoria de les víctimes no revelin la situació quan **volen**, sinó quan **poden**.

Així doncs, no és estrany que, com bé recull tota la literatura especialitzada en aquest tema, la majoria de les revelacions es produeixin en l'adulthood.

Atès que, pels motius exposats anteriorment, infants i adolescents poden no verbalitzar la situació de violència sexual que estan vivint, és imprescindible que el personal docent dels centres educatius posi especial atenció als processos de detecció d'aquest tipus de situacions, ja que com a professionals que treballen a primera línia la seva tasca és essencial. En la fase de detecció, es tracta de reconèixer o identificar una sèrie de senyals o d'indicadors de l'infant o adolescent i d'indicadors sobre el comportament i les actituds de la família.

Acollir una revelació: L'acollida

**Davant d'una revelació
cal crear un espai acollidor,
còmode i segur, sempre
que sigui possible.**

Cal tenir present que, per preguntar i explorar sobre situacions de violències sexuals, es requereix una formació especialitzada; per tant, en cas de sospita, és millor derivar aquesta tasca als serveis especialitzats (vegeu la pàg. 24), per no interferir ni perjudicar el o la menor, evitar la victimització secundària i garantir un bon tracte i un acompanyament apropiat.

LA VERBALITZACIÓ O REVELACIÓ

La revelació o verbalització es dona quan un infant o adolescent expressa o manifesta que ha patit una situació considerada violència sexual, és a dir, que ha patit sobre el seu cos conductes de caràcter sexual com tocaments, petons, masturbació, penetració, etc., o ha estat obligat a veure conductes sexuals (per exemple visionar pornografia) i/o obligat a dur a terme conductes per a la satisfacció sexual d'una altra persona (tocaments, petons, masturbació, fel·lació, enviament de fotografies del seu cos o dels seus genitals, etc.), entre moltes altres conductes considerades dins el ventall de les violències sexuals.

Si estem davant d'una revelació és perquè l'infant o adolescent ens ha escollit, i això vol dir que té la confiança suficient en nosaltres per revelar-nos una situació violenta que ha guardat com a "secret", i creu que podem donar-li suport per avançar en l'acabament o trencament d'aquesta situació o, també, per començar a recuperar-se.

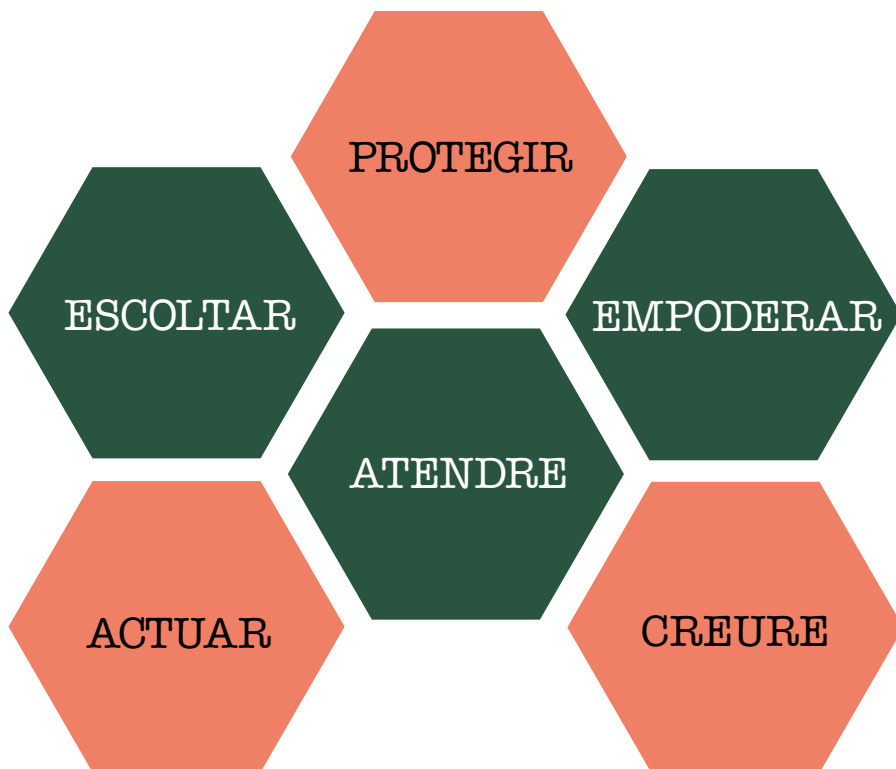
És convenient que, en la mesura del possible, l'espai físic sigui el màxim d'acollidor a fi que l'infant o adolescent se senti còmode, en un espai segur, on puguem recollir tota la informació que ens pugui donar. No obstant això, encara que l'espai no sigui l'ídoni, és millor no posposar la revelació, ja que pot comportar que l'alumne o alumna se'n desdigni, no vulgui continuar o no en vulgui parlar més. Així doncs, l'atenció ha de ser immediata i àgil, i cal evitar demores en la intervenció.

Si generem un context de confiança és més fàcil que es produeixi la revelació.

PRINCIPIS BÀSICS

Queda clar que la nostra actitud d'acollida és molt important; per això, a continuació, us presentem un esquema basat en el paradigma del bon tracte i la resiliència.

Les accions bàsiques per fer una bona acollida són:

S'ha de garantir el dret de l'infant o l'adolescent a ser escoltat en totes les decisions que l'afectin, tal com es diu en l'Observació general núm. 12 (2009) del Comitè dels Drets de l'Infant. Cal una **escolta activa** (presència absoluta, no deixar que la ment s'anticipi, intueixi, imagini, etc.) sense completar les frases, ni omplir els silencis, ni interrompre el discurs.

S'han d'utilitzar les paraules que fa servir l'infant o adolescent per referir-nos al que està expressant i no les hem de suavitzar ni agreujar.

Les persones adultes tendim a fer servir múltiples mecanismes d'evitació (per esquivar el que se'ns diu) i contextualitzem, minimitzem o bé neguem el que ens diuen els infants o adolescents. Cal estar alerta davant d'aquest tipus de conductes i evitar-les per poder dur a terme una bona escolta activa.

Si un infant o adolescent ens explica que ha patit violència sexual, hem de tenir molta cura de no generar un efecte negatiu. Pot ser que encara no sigui conscient que el que ha patit té una dimensió molt dolorosa i nosaltres no hem d'espantar-lo ni molt menys renyar-lo pel que ens està dient. Sobretot cal escoltar i dir-li que pot confiar en nosaltres per qualsevol cosa que el faci sentir malament i que buscarem la manera de donar-li el suport que necessiti.

No hem de fer judicis sobre la situació que ens narra; les violències es cometen de maneres molt diferents de les que solen aparèixer en l'imaginari social.

Deixem que parli i no afegim paraules al seu relat, perquè podríem modificar o interferir en el record o la vivència.

ACTUAR

Cal destacar que fent una escolta activa, acollint i creient el relat de la víctima ja estem actuant. És vital per a la posterior recuperació de la víctima, que aquesta tingui un espai de seguretat i sàpiga que pot confiar en la persona amb qui està parlant.

Per crear aquest espai, doncs, és necessari respectar el relat, tal com l'està comunicant, **no indagar ni aprofundir en els detalls** de la violència viscuda, simplement deixar-la parlar, **escoltar i donar-li suport**.

També cal evitar que les nostres pròpies experiències interfereixin en el relat. Si hem de fer preguntes, que siguin obertes. En cas que l'infant o adolescent ens faci alguna pregunta, s'ha de contestar sincerament el que sapiguem d'una manera clara i simple. En cas de no conèixer la resposta, podem dir que ho preguntarem i que li transmetrem la resposta al més aviat possible.

Cal tenir en compte l'edat i la maduresa emocional de l'infant o adolescent que ens està donant el seu testimoni, per respectar el seu procés de decisió i el seu ritme. Tanmateix, cal explicar-li, de forma comprensible, adaptant el llenguatge utilitzat i els aspectes formals a l'edat i les característiques personals, que aquella situació és un delictes i que s'ha de comunicar a les autoritats pertinents perquè s'actui i es posi fi a la situació. Explicarem que, com a persones professionals, estem obligades a comunicar el seu cas per assegurar la seva protecció i integritat i perquè no es torni a repetir la mateixa situació, i que això es farà amb la màxima cura i respecte, d'acord amb les seves necessitats.

CREURE

Cal **creure el relat** en totes les circumstàncies i evitar caure en prejudicis i estereotips propis de la cultura patriarcal, que comporta la incredulitat davant les manifestacions de les violències sexuals expressades per les víctimes i supervivents.

També cal tenir en compte que, més enllà del relat, la víctima està compartint amb nosaltres una situació de malestar i de greu patiment, i convé validar les emocions que està expressant.

ATENDRÉ

Davant d'una revelació, cal mantenir la **calma** i el control de les nostres emocions, cosa que no sempre serà fàcil. Respirar profundament pot facilitar la relaxació i la concentració, i això ens ajudarà a no fer gestos ni expressions inconscients que denotin neguit o sorpresa pel contingut que ens estan verbalitzant i, així, interferirem el mínim possible en el relat.

PROTEGIR

Un bon punt de partida per protegir l'infant o adolescent en el mateix moment d'acollir el relat, pot ser recordar-li que pot comptar amb nosaltres, que no està sol i que actuarem per defensar els seus drets i cobrir les seves necessitats.

També cal **protegir al màxim totes les dades de l'infant o adolescent** i, evidentment, no facilitar als mitjans de comunicació cap informació al respecte, tot preservant la intimitat i integritat de l'afectat o afectada i dels seus familiars. Sols ha de conèixer la informació del cas la direcció del centre, els professionals de l'EAP i les persones que han acollit la revelació.

Quan la revelació la fa algun membre de la família de l'infant o adolescent, **no s'ha de proposar al centre educatiu explorar què ha passat**. Cal derivar el cas als serveis especialitzats (vegeu-los a la pàgina 24).

Cal tenir en compte que ens podem trobar que l'infant o adolescent vulgui denunciar judicialment i la seva família no. En aquest cas, la direcció del centre, en defensa de l'interès superior de l'infant, ha de garantir un acompanyament en aquesta denúncia. És necessari protegir tots els infants i adolescents i, especialment, els més vulnerables, com ara els que tenen alguna diversitat funcional o problemes de salut mental, entre d'altres.

EMPODERAR

Donar autonomia i no tenir una visió adultocentrista ajuda a posar el focus en la víctima i supervivent a fi que sigui en el centre de les diferents intervencions i que no tingui la sensació que tot està passant al seu voltant sense que ell o ella en prengui part. Per això, cal reforçar la valentia i l'esforç de la persona que ens manifesta la seva vivència i validar el patiment que està sentint. Cal verbalitzar l'agraïment per la confiança dipositada en nosaltres i reconèixer l'acte de valentia que suposa trencar el silenci.

En el següent apartat, us proposem una llista resumida de bones pràctiques davant les verbalitzacions d'una víctima de situacions de violències sexuals:

- Comunicar-li que no té la culpa de res del que ha passat.
- Escoltar activament i intentar memoritzar paraula per paraula el que verbalitza per posar-ho per escrit en finalitzar l'escolta. Si fem anotacions, per tranquil·litzar-la li comentem que és per no oblidar cap detall. Cal tenir en compte que l'infant o adolescent està en una situació de màxima vulnerabilitat; per això, explicar-li què fem li donarà seguretat i confiança.
- Transmetre expectatives realistes davant la situació: es pot verbalitzar que això és violència, que ningú mereix patir-la, que no existeixen motius que la justifiquin, que són situacions complexes però que hi ha sortida, que hi ha alternatives o que es farà el que calgui per donar-li suport i/o activar els suports professionals necessaris.

- Si ens fa preguntes, **responem el que sapiguem**. Si no sabem la resposta, expressem que no ho sabem, però que intentarem buscar la resposta al més aviat possible.
- Demanar-li com se sent i, sobretot, què necessita.
- Reforçar sense jutjar la seva valentia i coratge per explicar la situació de violència.
- Agrair la confiança que ha dipositat en nosaltres pel fet d'explicar-nos-ho.
- Fer-li saber que hem de comunicar el que ha passat per tal de protegir-la, ajudar-la i defensar els seus drets.

Conductes i males pràctiques

A continuació exposem una sèrie de conductes i males pràctiques protagonitzades per persones adultes davant la revelació de situacions de violències sexuals que, malauradament, són freqüents i cal evitar:

- Interrompre el discurs de la víctima i supervivent.
 - Verbalitzar opinions sobre el comportament que ha tingut la víctima i supervivent durant la situació de violència, per exemple:
 - “Per què no vas dir res? Per què no vas prendre precaucions o no vas estar alerta? Què vas fer per provocar-lo? Per què has esperat per explicar-ho?”*
 - Disculpar o justificar l'agressor.
 - Traslladar pensaments negatius o insults sobre l'agressor.
 - Indagar sobre com se sent la víctima i supervivent o jutjar la seva reacció davant la situació de violència.
 - Qüestionar el relat de la víctima i supervivent. Per exemple:
 - “Estàs segur/a del que m'has explicat? No deus estar exagerant-ho? No t'ho estàs inventant? Això ho deus haver somiat!”*
 - Fer preguntes innecessàries i irrellevants per a la protecció de la víctima.
 - Donar més informació de la que demana o contestar preguntes quan no se'n sap la resposta.
 - Maximitzar i/o minimitzar el seu relat.
 - Fer-li promeses. Per exemple:
 - “Tot se solucionarà, les altres persones ho entendran.”*
- Dir que no ho comunicarem o confirmar que li guardarem el secret.
 - Utilitzar conceptes que generen por i/o alarmisme, com per exemple: presó, denúncia, policia, detenció, etc.
 - Fer o oferir “mediacions” sense el suport de professionals especialitzats en la matèria, cosa que pot resultar molt perjudicial per a la víctima i per a la seva recuperació.
 - Confrontar la víctima i supervivent amb l'agressor. Per exemple, reunir-les en un mateix espai.
 - Explicar a la víctima i supervivent què li pot passar a l'agressor.
 - Culpabilitzar la víctima i supervivent pel que ens ha explicat.

I després... què faig?

S'han de comunicar a l'autoritat competent les situacions de risc o maltractament.

El nostre objectiu com a professionals que escoltem una revelació és recollir la informació per tal de notificar-la a les autoritats competents i donar suport a l'infant o adolescent que està verbalitzant la situació. En **recollir el relat** per escrit cal posar què ha dit, com ho ha dit, en quin lloc i què s'estava fent en aquell moment. És aquesta informació la que el centre educatiu farà arribar a l'autoritat competent (Fiscalia de Menors, DGAIA, jutjats o Mossos d'Esquadra), tal com ho estipula el protocol de maltractament a la infància i adolescència.

És important anotar en l'escrit tota la informació que l'alumne o alumna ha verbalitzat, i també si prèviament ha explicat o manifestat aquesta mateixa situació; en aquest cas, si en tenim dades, cal fer-les constar. També és important, a l'hora de recollir i redactar les verbalitzacions, incloure el comportament no verbal, és a dir, tot el que hem pogut apreciar a través de les emocions de la víctima, com per exemple si estava neguitosa, amb por, etc.

Molt sovint, les víctimes i supervivents ens poden explicar dades que, d'entrada, semblen irrelevants, però que en aquest tipus de violències sexuals són importants —sobretot si s'inicia un procés judicial—, com ara el vincle o la relació amb l'agressor, si hi té contacte i amb quina freqüència, si té converses guardades al mòbil o correus electrònics d'aquesta persona, si li ha fet algun tipus de regal o pagament després de la conducta violenta, etc.

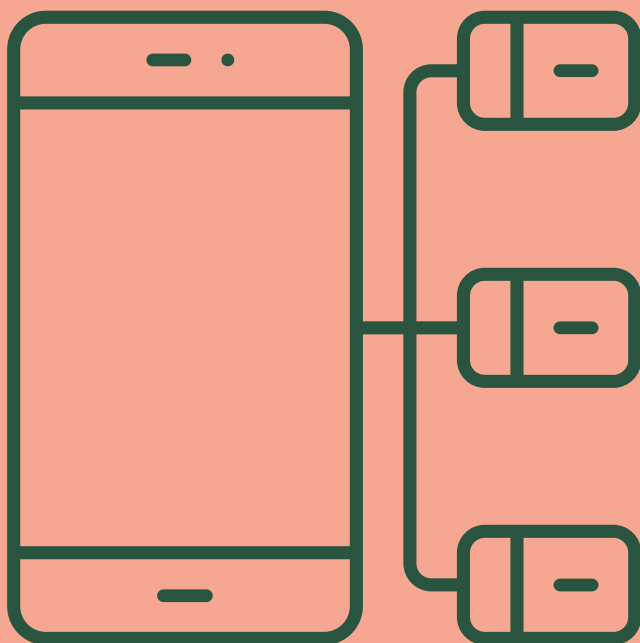
Cal diferenciar la comunicació de la denúncia. El personal docent o el que treballa en un centre educatiu té el deure de comunicar a l'autoritat competent una situació de risc i/o de maltractament, tal com ho indiquen els protocols del Departament d'Educació.

Encara que l'alumne o l'alumna es pugui retractar just després d'explicar la situació de violència sexual, cal notificar aquesta informació a l'autoritat competent (Fiscalia de Protecció de Menors) per tal que s'activi la xarxa de recursos especialitzats a fi de protegir-lo o protegir-la i defensar els seus drets.

És important que, per facilitar la recuperació emocional i la reparació de la víctima, aquesta mantingui les seves rutines acadèmiques i els vincles amb les amistats del centre. La direcció del centre educatiu ha de facilitar totes les mesures i els suports necessaris perquè l'alumne o alumna pugui continuar el procés educatiu i, si s'escau, també ha de valorar, juntament amb els professionals i/o la família, la necessitat d'adaptar el currículum i l'avaluació.

Si, tot i seguir aquestes pautes, el personal docent o la direcció del centre educatiu es veuen desbordats per la situació, poden contactar amb la Unitat de Suport a l'Alumnat en Situació de Violència del Departament d'Educació (USAV), al telèfon 900923098 o per correu electrònic a l'adreça usav.educacio@gencat.cat.

4. Serveis especialitzats

ÀMBIT EDUCATIU

USAV-UsApps. XTEC - Xarxa Telemàtica Educativa de Catalunya (gencat.cat)

Telèfon USAV: 900 923 098

ÀMBIT D'ATENCIÓ I RECUPERACIÓ

Violències masclistes. Departament d'Igualtat i Feminismes (gencat.cat)

Telèfon d'atenció a la violència masclista: 900 900 120

ÀMBIT DE PROTECCIÓ A LA INFÀNCIA

Direcció General d'Atenció a la Infància i l'Adolescència (DGAIA). Departament de Drets Socials (gencat.cat)

Telèfon Infància respon: 116 111.

Departament de Drets Socials (gencat.cat)

ÀMBIT SANITARI

Equip funcional d'experts: l'atenció a la violència sexual infantil i juvenil de més de 72 hores i al maltractament greu en l'àmbit de la salut

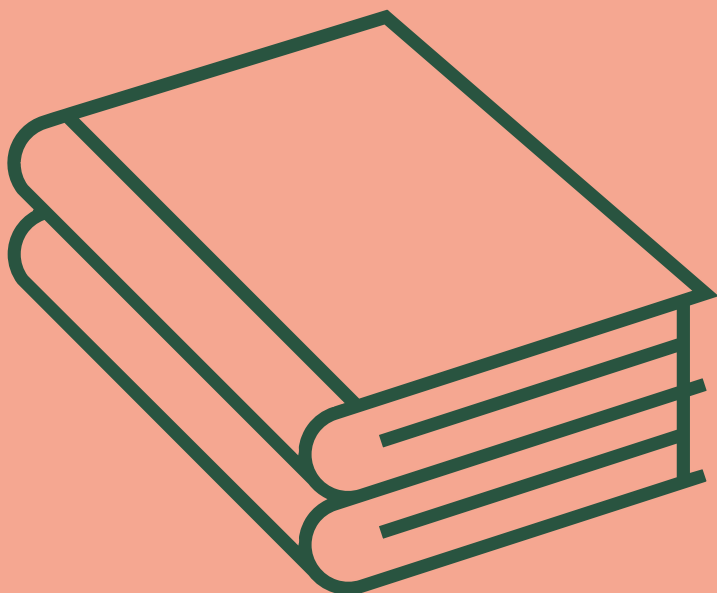
(gencat.cat)

ÀMBIT JUDICIAL

Oficina d'Atenció a la Víctima del Delicte (OAVD)

Telèfon gratuït: 900 121 884

5. Bibliografia

Protocol marc d'actuacions contra el maltractament a infants i adolescents de Catalunya.

Generalitat de Catalunya. Departament de Treball, Afers Socials i Famílies, 2017.

BARROSSO, Laura; CABRERA, Javier; SANJUÁN, Cristina.

Módulo 3: La revelación de la violencia sexual contra la infancia. Manual formativo para profesionales del sector educativo en detección de la violencia sexual contra la infancia.

Save The Children, 2020.

BRAVO, Montserrat; JUÁREZ, José Ramón.

Guia l ara com t'ajudo? Recomanacions per a familiars quan hi ha una revelació de violència sexual en nens, nenes i adolescents.

Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya. Direcció General d'Execució Penal a la Comunitat i Justícia Juvenil. Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada, 2021.

BRAVO, Montserrat; JUÁREZ, José Ramón (2021).

Guia l tu, saps com preguntar-me? Recomanacions per a professionals: Intervenció en infància i adolescència en cas de violència sexual.

Departament de Justícia de la Generalitat de Catalunya. Direcció General d'Execució Penal a la Comunitat i Justícia Juvenil. Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada.

Llei 17/2020, del 22 de desembre, de modificació de la Llei 5/2008, del dret de les dones a erradicar la violència masclista.

Els abusos sexuals a la infància a Espanya. Principals característiques, incidència, anàlisi dels errors del sistema i propostes per a l'especialització dels Jutjats i Fiscalia.

Save The Children, 2021.

UBRICH, Thomas; ARDILLA, Candela; BARTOLOMÉ, Aránzazu.

Ojos que no quieren ver: Los abusos sexuales a niños y niñas en España y los fallos del sistema.

Save The Children, 2017.

Diagnosi sobre el Model d'Abordatge de les Violències Sexuals a Catalunya. Creación Positiva, 2016.

Guia
d'acompanyament
i bon tracte
a l'alumnat
que verbalitza
situacions
de violències
sexuals

Generalitat
de Catalunya